

Милутин ФОЛИЋ*

КРАЉ НИКОЛА И КРАЉ ПЕТАР I КАРАЂОРЂЕВИЋ ПРЕМА ОСЛОБОЂЕЊУ МЕТОХИЈЕ И ДРЖАВНО РАЗГРАНИЧЕЊЕ ЦРНЕ ГОРЕ И СРБИЈЕ

Династичко ривалство између Црне Горе и Србије датира из друге половине XIX века. Династија Петровића, односно краљ Никола, крајем десете деценије деветнаестог века водио је политичке разговоре о наслеђивању остатака турског царства на Балкану. Био је припремљен споразум које је требало да потпишу књаз Никола Петровић и краљ Александар Обреновић. Међутим, династички интереси у погледу разграничења онемогућили су потписивање уговора о овом савезу. Њиме је било предвиђено да Србији припадне Скопље, а Црној Гори Призрен. Краљ Никола је желео да Црна Гора и њена династија буду самостални, активни и равноправни члан у балканској политици са Србијом. Књаз Никола је живео у убеђењу да су он и династија Петровића предодређени да ослободе и уједине српски народ.¹

I

Мајски преврат 1903. у Србији је означио крај династије Обреновића, а на краљевски престо ступио је краљ Петар I Карађорђевић, унук војда Карађорђа и зет књаза Николе. Ова смена на српском престолу довела је до заокрета у спољној и унутрашњој политици Србије. Уместо дотадашње везаности за Аустроугарску и њеног утицаја на спољњу политику последњих владара Обреновића, краљ Петар I Карађорђевић се оријентише према Русији. Он омогућава развој парламентарне демократије у Србији. То је имало одраза и на Црну Гору.

* Доктор историјских наука, Београд

¹ Термин српски народ, српског народа је употребљаван у то време за српски и црногорски народ у Црној Гори и Србији.

Избором Петра Карађорђевића за краља Србије покопане су наде књаза Николе да ће се једног дана уједињење српског народа извршити под његовом династијом. У Црној Гори је на почетку XX века владало уверење да ослобођење дела српског народа под турском и уједињење Црне Горе и Србије, т. ј. српског народа – „треба да изврши црногорска династија Петровић-Његош, као старија и заслужнија за српску ствар”.² Међутим, околности настале променом династије у Србији, то нису омогућавале. Ово наводимо из разлога што ће о овој теми бити речи о међусобном супротстављању династије Петровића и Карађорђевића баш на питањима ослобођења Старе Србије од Османлија.

Осмишљавајући спољнополитички програм Црне Горе, књаз Никола је недвосмислено истицао „историјско право” на некадашње српске земље и мимо својих граница. Његов план имао је за циљ „да се црногорска држава прошири – како наводи академик Миомир Дашић – на знатан део области које су припадале некадашњем Душановом царству”. Он је сматрао, да му по историјском праву припадају и градови Пећ и Призрен, први као седиште српске православне цркве, а други као једна од престоница цара Душана.³

Црне Гора је вековима водила ослободилачку борбу помажући ослобођење суседних територија. Књаз Никола је свој програм саопштио 1896. јавно италијанском представнику у Црној Гори, и његове претензије на Новопазарски Санџак, северну Албанију, басен Скадарског језера, и део Ковског вилајета укључујући и Метохију.⁴

На тајним преговорима са Србијом, у Луцерну (Швајцарска) септембра 1912. припремљена је карта за разграничење Црне Горе и Србије, на којој су Метохија и Призрен приказани као црногорски. Србија тада није прихватала предлог Црне Горе о међусобном разграничењу територија које се у рату ослободе, тражећи да се то учини после завршетка рата. Србија је тада рачунала на своје војно и материјално преимућство, да ће запоседнути што веће територије. Тако су се Црна Гора и Србија договарале, односно краљ Никола и краљ Петар, да свака страна задржи оно што у току операција заузме, о чему ће касније бити више речи.

Почетком XX века источно питање улази у одлучујућу фазу решавања. Криза која је потресала Турску, и након младотурског преврата, наговештавала је дефинитивни крах и крај владавине Турске на Балкану. Нацио-

² Др Новица Ракочевић, *Односи Црне Горе и Србије 1903-1918*, Историјски записи, бр. 3-4, Титоград, 1984, 89.

³ Академик Момир Дашић, *Озледи из историје Црне Горе*, ИИЦГ, Подгорица, 2000, 315.

⁴ Др Ђоко Пејовић, *Политика Аустро-Угарске, Италије и Србије у Новопазарском Санџаку 1878-1912 и увођење реформе у Турској*, „ТОКОВИ”, 1-2, Иванград 1973, 6.

нално-ослободилачки покрети у старој Србији, Македонији и Албанији крчили су пут националном ослобођењу испод вишевековног турског ropства. Четири младе балканске државе: Црна Гора, Србија, Бугарска и Грчка – заједно се удружују да заједничким снагама оружја ослободе још неослобођене балканске територије, задајући одлучујући ударац турској владавини на Балкану. То им је успело и против воље великих сила, које су биле регулатор историјских токова и интересних сфера на Балкану.

Оценивши неспособност и неспремност Порте да прекине анархију и да побољша положај њихових сународника – балканске државе Црна Гора, Србија, Бугарска и Грчка, ослањајући се на национално-ослободилачке покрете, склопиле су у лето 1912. Балкански савез за заједнички рат против Турске. Рат је успешно завршен, Турска је побеђена, и није се више граничила са Србијом и Црном Гором – уклоњен је коридор који их је раздвајао у Новопазарском Санџаку.

Црна Гора у територијалним претензијама као главни мотив истицала је национално ослобођење сународника и суседних територија. Краљ Никола је то потврдио ратним планом и Прокламацијом. Краљ је истицао историјско-традиционалне мотиве: ослобођење Зете и земаља Немањића, па су Црногорци са одушевљењем ступали у рат да освете Косово и ослободе своју браћу. Међутим, главни ратни мотиви имали су своју економску основу. Лимска долина и богата Метохија нудиле су изванредне могућности да се обезбеди материјална егзистенција Црногораца. Са 9.000 квадратних километара, стешњена у неплодним кршевитим крајевима, са 113.000 рала (19.436 хектара) плодног земљишта, тешко је могла да прехрани 240.000 становника, колико их је Црна Гора имала пред Балкански рат.⁵

II

Црна Гора је темељила ратни план на војној конвенцији Црне Горе и Србије. Црногорска војска подељена је у три одреда: Зетски одред јачине 21 батаљон са 15.000 бораца, Приморски одред 15 батаљона са 8.000 бораца, Источни одред са 12.600 бораца којим је командовао сердар Јанко Вукотић. Овај одред је – као левокрилна колона – обезбеђивао позадину, са циљем да штити северне границе Црне Горе, а онда као други циљ: да развија офанзиву у Санџаку и Метохији.⁶

⁵ Др Бранко Бабић, *Политика Црне Горе у новоослобођеним крајевима 1912-1914*, „Обод” Цетиње-Титоград 1948, 22.

⁶ Архив историјског института Подгорица (у даљем тексту: АИИП), Ф-85, 5, Наредба Јанка Вукотића, командиру Радомиру Вешовићу, команданту Горњовасојевићке бригаде.

Прва од балканских савезница, Црна Гора објавила је рат Турској 8. октобра (по новом календару) 1912. Остали савезници: Србија, Бугарска и Грчка од 17. до 18. октобра ушле су у рат против Турске.⁷

Овде ћемо говорити само о ратним операцијама Источног одреда, који је наступао у правцу Метохије. Овај одред је био развучен на простору од Пљеваља до Ђаковице. Сердар Јанко Вукотић се одлучио да пређе у офанзиву, чиме би најбоље заштитио дејство главне групе према Скадру, као и да ослободи Васојевиће, део Санџака и Метохију, и споји државне територије Црне Горе и Србије. Источни одред црногорске војске успео је да до 19. октобра ослободи Мојковац, Бијело Поље, Беране, Плав и Гусиње, тј. део Санџака и Васојевића. Ослобођењем горепомнутих вароши завршена је прва фаза операција Источног одреда.⁸ Тиме су створени услови за дејство према Метохији, што је постигнуто релативно брзо.

Избијањем Источног одреда на Чакор и Мокру планину, и Треће српске армије у Приштину, турске снаге у Пећи биле су директно угрожене. 30. октобра, војска Источног одреда ушла је у град Пећ. Грађани су одушевљено дочекали црногорску војску, и њеног команданта сердара Јанка Вукотића. После три дана стигли су и делови српске Ибарске војске. Сусрет српских и црногорских војника био је срдачан и братски. Васојевићка бригада, под командом Радомира Вешовића, ослободила је 2. новембра манастир Високе Дечани, „тај највећи монумент српске прошлости, славе и величине”, како сам Вешовић наводи.⁹

Како смо и раније нагласили, политичком конвенцијом између Србије и Црне Горе 1912. предвиђено је да међусобну границу одреди мешовита комисија. Па пошто се пре почетка рата нису краљ Никола Петровић и краљ Петар I Карађорђевић споразумели о разграничењу обе су стране настојале, од самог почетка рата, да запоседну што веће територије. Обе су журиле да запоседну Метохију што више могу. Још на почетку рата краљ Никола је стално пожуривао команданта Источног одреда сердара Јанка Вукотића да брзо напредује према Пећи и даље према Истоку. „Освојиш ли Пећ – гласило је наређење – не требате се ни часа задржавати, но напријед, и кажи војницима да је то моја жеља, па шта Бог да. Напријед, што брже, ако Бога знаш!”¹⁰ И не само то, већ му је приговорио због спорости операција, јер је

⁷ *Војна енциклопедија*, II издање, Београд 1970, 440; Архив Војно историјског института Београд у даљем тексту (АВИИБ), П-2, К-20, Д. 1/1.

⁸ Митар Ђуришић, *Први балкански рат 1912-1913*, Историјски институт ЈНА књига трећа Београд, 1960, 189-199.

⁹ Др Милутин Фолић, *Улога генерала Радомира Вешовића, команданта Горњовасојевићке бригаде, у Првом балканском рату 1912*, Добровољачки гласник бр. 16, Београд 2000, 63-64.

¹⁰ М. Ђуришић, н. дј., 218.

улазак српске војске у Призрен и Пљевља схватио као афирмацију за краља Петра I Карађорђевића.

Тако се наставља трка српске и црногорске војске која ће више запоседнути територија. Краљ Петар I Карађорђевић преко своје врховне команде пажљиво прати развој операција у Метохији, и на вест да су Црногорци заузели Пећ, наређује команданту III армије, генералу Божидару Јанковићу, да што пре заузме Призрен и Ђаковицу, где се каже „да се Призрен заузме пре Црногораца”. У том духу уследила је наредба Дринској дивизији II позива да предузме покрет у правцу Призрена и Ђаковице. Призрен је заузет већ 30. октобра без већег отпора. Истовремено је дата наредба да се трупе Ибарске војске упуте ка Ђаковици и Пећи, и да што пре заузму Ђаковицу „док тамо нису стигли Црногорци”, који су већ ушли у Пећ.¹¹

Сердар Јанко Вукотић, обавештавајући краља Николу на његово инсистирање да настави борбу ка Ђаковици и Призрену, одговорио му је 1. новембра да се мора задржати у Пећи неколико дана док успостави ред, јер је сматрао да су „...пећка нахија, Патријаршија и Дечани глава Старе Србије, а то је у наше руке”.¹²

Први контакти црногорске и српске војске успостављени су на дан уласка војске Источног одреда у Пећ 30. октобра. Тог дана Вукотић је добио писмо од извиднице Ибарске војске, поручника Алексе Жујовића, који се ваћ налазио у манастиру Девич (Дреница). Жујовић је извештавао о већ постигнутим успесима и даљим намерама српске војске, тражећи слична обавештења о црногорској војсци. Вукотић је истог дана јавио телеграмом команданту Ибарске војске у Митровици да је са војском ушао у Пећ.

Већ 3. новембра, једна српска извидница стигла је у Пећ. Тај први сусрет српских и црногорских војника био је веома срдачан и дирљив. „Грле се, пјевају и проводе са нашим војницима” – извештавао је Вукотић краља Николу. А ноћу 3. на 4. новембар стигао је генерал Михаило Живковић, командант Ибарске војске, са својим сарадницима. Генерал Живковић и сердар Јанко Вукотић споразумели су се да са својим снагама заједнички изврше покрет ка Ђаковици.¹³

Вешовић је обавестио Вукотића да Барјам Цури припрема одбрану Ђаковице. Вешовић је тражио појачање, што је и добио. Њему су упућена три батаљона Колашинске бригаде, са командантом Милошем Меденицом, као појачање Васојевићкој бригади. Вукотић је упозоравао Вешовића да буде опрезан у наступању према Ђаковици. Међутим, Вешовић је проценио да треба непријатеља напасти у Ђаковицу што пре, док се није консолидовао.

¹¹ АВИИБ, Операциски дневник Врховне команде од 20. IX. до 4. XI. 1912. Врховној команди, командант Треће армије, 95.

¹² М. Буришић, 218.

¹³ Исто.

Вешовић је наставио кретање 3. новембра према Јунику, а онда према Ђаковици. Кад су претходнице ових бригада биле надомак вароши Ђаковице, отворена је јака пушчана ватра са северног дела града. Вођене су тешке борбе на брду Чабрат изнад Ђаковице у којима је у предњим деловима био Велички батаљон Васојевићке бригаде. Он је први изашао на косе Чабрата. На косама источно од Ђаковице делове Дринске дивизије II позива из састава Треће српске армије из правца Призрена такође су наступале према граду. Вешовићева бригада је са севера натерала непријатеља да се повуче у саму варош. Непријатељ, укљештен између јаких српских и црногорских снага, није био у стању да пружи јачи отпор. Он се повлачи према Краснићу (Албанија), док су се мештани предали. У Ђаковицу су ушли 4. новембра делови Васојевићке и Колашинске бригаде, и делови Дринске дивизије II позива из састава III српске армије, које су претходно заузеле Призрен, и са источне стране наступале заједно са црногорским јединицама и заузеле Ђаковицу. Сутрадан 5. новембра, у Ђаковицу је дошао командант Дринске дивизије пуковник Павле Пауновић, са својим штабом.¹⁴

Но, пре заузећа Ђаковице, краљ Никола је први сазнао да су у Призрен ушле српске јединице из састава III српске армије, па зато јавља Јанку Вукотићу: „Ти немаш куд даље продрати”.¹⁵ Схватио је краљ Никола да му се нису у потпуности оствариле наде и снови када је испевао „Онамо, ’намо... / за брда она... / старина мила тамо ме зове... / ту морам једном оружан поћ...”.¹⁶ И ето, његова црногорска војска није успела да прва уђе у овај царски град Призрен. То је он већ на почетку рата преболео, али је спорење настало око Ђаковице.

III

Одмах након заузећа Ђаковице, бригадир Радомир Вешовић је успоставио нову власт по узору на ону Црној Гори: поставио је обласног управитеља, председника обласног суда и шефа полиције, а пуковник Павле Пауновић, командант Дринске дивизије, поставио је председника општине у Ђаковици. Околност да су српске и црногорске снаге једновремено ушле у Ђаковицу, дала је повода извесним размирицама око тога која је од ове две војске прва ушла и, у вези с тим, коме Ђаковица треба да припадне, и ко је надлежан да у њој успостави власт? О том спору у својим мемоарима де-

¹⁴ Др Борислав Ратковић, *Ослобођење Косова и Метохује 1912*, Београд 1999, 221-256; М. Ђуришић, н. дј., 220.

¹⁵ АИИБ, ио-301/III-1075. краљев телеграм команданту Источног одреда сердару Јанку Вукотићу од 24. X. 1912 (по старом календару).

¹⁶ Никола I Петровић, *Пјесме и сијевови*, „Обод” и „Побједа”, Цетиње-Титоград, 1990, 40.

таљно описује Јанко Вукотић, командант црногорског Источног одреда. Он наводи да је свој штаб 24. октобра (по старом календару), тј. 7. новембра по новом, преместио у Дечане и исту вече примио од бригадира Вешовића извештај писан у Ђаковици, којим извештава да је заузео Ђаковицу „и чак да је до мог одобрења и обласне и општинске власти успоставио”. Даље Вукотић наставља и сећа се да је за управитеља области именовао Јеврема Бакића. Поред осталог, Вешовић га је обавестио да је српска војска ушла у Ђаковицу, „и да њени војници чине доста нереди, па ме моли да похитам са доласком”. Вешовић га даље обавештава, да је српској војсци дао на располагање неколико државних зграда, и понудио да заједно са нашом војском заузму главне положаје Чабрата.

Након добијања ове поруке, Вукотић се одмах упутио у Ђаковицу, а на улазу, у Ђаковицу срео га је курир са Вешовићевим извештајем који је гласио: „Преклињем Вас господине команданте, хитајте у Ђаковицу, јер српска војска поруши, врагу даде све, а српски официри намеравају на силу ишћерати нас из Ђаковице. Ја се бојим да ће крв међу нама лећи”. Такву је Вукотић затекао ситуацију у тек ослобођеној Ђаковици. Вукотића су дочекали Вешовић и обласни управитељ Јеврем Бакић, а иза тога је стигао и командант Дринске дивизије Пауновић. У току њиховог разговора, неко је – како наводи Вукотић – позвао Вешовића на часак и одмах се поврати „па као луд, поче да говори: Господине команданте! Ако нећете овом стати на пут, ја вам дајем ријеч да ћу наредити мојим војницима да се оружијем одупру!...”. Када га је Вукотић упитао, „Шта се то догодило?”, Вешовић је рекао „да је српски официр на силу дигао моју стражу са једног магацина”. Вукотић је прекинуо даље казивање Вешовића, па је Пауновићу и Вешовићу наредио да стану поред њега и рекао: „Ја од овог часа преузимам команду мјеста док не стигне брат и друг ђенерал Живковић... Дочујем ли да је неки српски или црногорски официр рекао о томе ко је први заузео Ђаковицу, а ви га не будете примерно казнили, ја ћу вас узети на строгу одговорност. Ко је шта до овог часа заузео, то и нека задржи, док писмено наређење не изађе. Ово је господе срамота! – Вукотић их је прекорио речима – док се српски и црногорски војници грле и ваде залогаше из уста, те га један другоме дава, њихови официри се препиру о томе ко је Ђаковицу освојио и отимају се о мизерном плијену!”¹⁷

Сердар Вукотић је у току дана завео ред, издао неколико наредби којих су се оба команданта морала придржавати и ред успоставити у Ђаковици, као и да се осигурају од правца Ђаковичке Малесије. Увече је стигао генерал Михајло Живковић, коме је Вукотић предао команду места. Генерал Живковић је објавио, да као најстарији официр у односу на Радомира Ве-

¹⁷ Јанко Вукотић, *Успомене из њири рајиа*, Службени лист СФР Београд, 1996. 132-135.

шовића, а на предлог команданта братске црногорске војске, прима команду мјеста у Ђаковици. Вукотић и Живковић су се договорили о одржавању реда и сигурности и подели територијалне надлежности у Ђаковици и припадајућој јој области. Живковић је издао наредбу од десет тачака о одржавању реда и сигурности за обје војне команде у Ђаковици.

Ђаковица је по овој наредби, подељена тако, да је лева обала реке Крене остала за црногорску, а десна обала за српску војску. Црногорска војска осигураваће ову линију: долина Крене, положај Накараде и долину Лукавице и Белог Дрима, до пута Ђаковица – Призрен. Српској војсци остало је подручје десне обале реке Ереника, околна села Брековац, између реке Ереника и Липуша, као и косе Чабрата. Истом наредбом подељена је и територија Ђаковичке области и одређено је где ће која војска вршити разоружање – што практично значи да је извршено привремено разграничење. Рејон Црне Горе остаје део територија од реке Крене до пута Ђаковица – Призрен.¹⁸ У том међувремену генерал Михаило Живковић добио је наређење да се са војском врати на Косово, а команду места је поново уступио Јанку Вукотићу, и Вукотић каже да је по други пут за 24 часа примио ову дужност. Међутим, 11. новембра, Вукотић је од краља Николе добио наређење да се са две бригаде хитно придружи војсци око Скадра, која је у борбама око Бардањолта имала доста проблема, како наводи Вукотић. Он је истог дана предао команду места бригадиру Радомиру Вешовићу, а Вукотић је већ 12. новембра са одређеном војском кренуо ка Скадру.¹⁹

Поред Вешовића као команданта места у Ђаковици, постављени су (раније) за обласног управитеља Јеврем Бакић, а за секретара Милан Лабовић и Радоје Радевић, за команданта жандармерије Саво Мемедовић, а за секретара Михаило Божовић и Драгутин Микетић, док је за шефа полиције именован Периша Лекић.

Међутим, оваква сарадња црногорских и српских власти била је сувише кратка. Већ је 10. новембра 1912. команда III армије, по наредби српске врховне команде, обавестила да је именован срески начелник за Ђаковицу, и да Ђаковички срез припада Призренском округу. У саопштењу српске врховне команде III армији стоји: „Ђаковица је у вашој области. Право постављења месних власти ваше је”²⁰

Анализирајући такав став српске врховне команде, Вукотић је претпостављао да су они сматрали да су српске трупе прве ушле у Ђаковицу. Он је, у одговору команди III армије, истакао да су Црногорци борбом запосе-

¹⁸ АИИП, ИО-301/Ш, 911; Б. Бабић, н. дј. 106-107.

¹⁹ Јанко Вукотић, н. дј., 135.

²⁰ АВИИБ, к-49, Г-4/21, 449, Јанко Вукотић, команди Треће српске армије, Ђаковица 28. X. 1912. (по ск), Оперативни дневник, 1, 275, Наредба ВК бр. 724 од 27. X. 1912. (по ск).

ли Чабрат, као и српска војска Накарад. Такође су црногорске трупе прве заузеле главне установе у Ђаковици: касарне, болнице и пошту, поставиле страже, и истакле црногорску заставу. Вукотић захтева од команде III српске армије да све остане по раније утврђеном споразуму. Од команданта Дринске дивизије Пауновића захтева да српска војска напусти Ђаковицу са леве обале Крене, као и да напусти све оне територије око Пећи које су ослободили Црногорци и она припада Црној Гори, а команданту Ибарске војске генералу Живковићу се обраћа: „Братски те молим, посредуј на који начин знаш, да се не би чиниле сметње мојим трупама разоружавати и уређивати села Пећке нахије”. Генерал Живковић је одговорио да су 15. октобра (по старом, а 29. по новом календару) његове трупе „окупирале целу територију (област) до Белог Дрима... сада већ довршавају купљење оружја и стално остају као посада одређених им тачака”.²¹

Краљ Никола, везано са овим полемикама и неспоразумима српских и црногорских команданата, тражио је одговор од српског посланика Гавриловића на Цетињу, на питање понашања команданата српских трупа у Пећкој нахији. Након тога српска Врховна команда издала је наредбу команди Ибарске војске која гласи: „Ваш одред из Пећи повуците у састав трупа на вашој области, пошто су Црногорци први ушли у Пећ”.²² Ова наредба показује ипак осећај одговорности за поштовање договореног (да онај који заузме територију у Старој Србији) стиче право да она припадне њему. Међутим, спорно питање Ђаковице је остало да као двовлашће није одговарало српској страни. Пашић је сматрао, на основу добијених извештаја, да је Ђаковицу ослободила српска војска, односно ушла је пре црногорске. Зато је мислио да је то не само интерес Србије и Црне Горе, већ и балканских савезника, а касније ће се две државе споразумети о међусобним границама. Наравно, Ђаковица је била не само политички и економски центар, већ и стратегијски кључ Метохије и Северне Албаније. Око Ђаковице ће бити још речи у даљем тексту, јер су се око ње водиле велике дипломатске игре између Црне Горе и Србије, а уследиће и настојања великих сила, посебно Аустро-Угарске, да Ђаковица припадне Албанији.

Сукоби око Ђаковице су настављени. Први задатак Радомира Вешовића као команданта места у Ђаковици био је да се обезбеди од напада Шиптара побеглих у суседну Албанију, а нарочито у Красниће. Њихова је намера била, да спречавају функционисање новопостављене црногорске и српске власти, коју нису ни признавали. Још увек су се надали повратку Турака и турске власти. Тежња им је била „велика Албанија” и на овој територији Метохије. Вешовић је обавестио своју Врховну команду на Цетињу да намерава разоружати Краснићане у Краснићу (Албанија), јер стално узнеми-

²¹ АИИП, ио, 301/III, 1099; Ј. Вукотић, команданту Дринске дивизије, Ђаковица.

²² АВИИБ, О. Д. Врховне команде I-723.

равају својим упадима нове органе власти, и стварају несигурност у народу. Он је наишао на тешкоће и неспоразум са српским властима опет око Ђаковице. И, поред раније склопљеног договора између српских и црногорских власти у Ђаковици, о подели територије и надлежности, опет генерали Живковић и Јанковић, командант III армије, криво су извештавали своју Врховну команду, а тиме владу и двор, са намером да истисну Црногорце не само из Ђаковице већ и из Метохије. Иако је генерал Живковић као први привремени командант Ђаковице издао наређење о раније поминутој подели Ђаковице, и потврдио већ постављене органе власти обе стране – црногорске и српске, он је ту читаву ситуацију својој команди погрешно пренео и криво приказао. До тежих неспоразума долазило је између бригадира Радомира Вешовића и генерала Јанковића и поводом разоружања Краснића.²³

Бригадир Вешовић поново 27. новембра извештава Врховну команду, због неспоразума са генералом Јанковићем, који није предузео мере разоружања Краснића, па наводи да се генерал Јанковић противи, наводећи „да би мој рад на томе могао довести до оружаног сукоба између наше и србијанске војске...”. Даље Вешовић наводи да у Краснићу има 800 кућа, а свака кућа „има једну или две пушке маузерке”. Даље наводи да су се на његову појаву у Краснићу људи у почетку скалањали, али кад су видели да према њима лепо поступамо, код њега су дошли прваци, као главне вође Краснића, и обећали да ће сви Краснићи у року од пет дана положити оружје и да неће држати качаке „само ако за досадашње неће бити одговорни и сами да се не узимају у таоце”. Вешовић наводи да су се већ на његову реч почели предавати црногорским властима и његовој војсци качаци из Краснића, који су побегли из Метохије.

Вешовић тражи од црногорске Врховне команде да одобре његов поступак и да му дају упутство да пође у Призрен, да се споразуме да генералом Јанковићем. Он сматра нужношћу споразумевања за разоружање становништва, и наче наводи да су му на мртвој стражи убили једног војника из Бојовићке чете Андријевичког батаљона. Ово и многи други разлози нас упућују да се акција разоружања мора завршити, а то се без заједничког рада српске и црногорске војске и власти у ослобођеној Метохији не може спровести – каже он.

Сердар Јанко Вукотић даје своје мишљење и каже да је Вешовић „до сада добро поступао” и предлаже да му се одобри одлазак у Призрен. Истина је да је према нашем споразуму о подели рејона за одржавање реда, договорено „да србијанци разоружају Хас и Красниће, али врло рђаво чине што то не врше... да друго није него да се не замере арнаутима”.²⁴ У ствари, обе

²³ Архив Србије (у даљем тексту АС), Ф. XII-п/31, 1912-51/538.

²⁴ АС, Ф. XII-96. П-31-ИС пов број 541. ОС. 30. XII. 1912.

стране вршиле су повремено разоружање, али никада у потпуности, јер су Албанци вешто крили оружје.

Неспоразуми су и даље избијали. Призренски округ је настојао да се меша у државне послове Ђаковичког округа. Због тога долази до несугласица и препрека око надлежности. Ево неких примера: Вешовић је 16. новембра упутио писмо Јанковићу, команданту III српске армије, у коме наводи да овдашња подручна команда призива муфтаре, барјактаре и друге угледне људе Ђаковичке нахије, те од њих тражи потписе – како мештани изражавају жељу да потпадну под српску власт, а не под црногорску. Вешовић то осуђује, и каже: „Када би се питала жеља народа, то би сасвим обратно било”. Вешовић зато оптужује Јанковића и приликом обраћања улудно га моли: „Да то сместа обуставите, јер сам уверен да се то не сме чинити без вашег знања”; у противном ће, каже Вешовић, и поред његове најбоље воље „предати јавности, јер је то насилно узимање потписа, а на вољом народа”.

Вешовић даље наводи да је био у прилици да добије добровољне потписе од барјактара, муфтија и других угледних грађана, али то није радио, јер га руководи „братска слога и општи интерес српства, а оваквим поступцима користиће се само непријатељу који чека као звер свој плен, да у интересу свом искористи сваку нашу неприлику и несугласицу”. Сугерира Јанковићу да се престане са свим оваквим поступцима, те да тако са себе скине сваку одговорност „пред нашим братским сувереним и јавним мњењем”.²⁵ Тако Вешовић завршава своје реаговање генералу Јанковићу.

Генерал Јанковић, командант III српске армије, одговара Вешовићу, да поред осталог каже: „Да ми није стало, као и Вама, до братске слоге и сасгласности, у раду савезничко војски, ја вам на ову претставку учињену оваквим тоном, која у ствари и садржи и извесне претње какве се у војсци не трпе, не бих одговорио”. Он наставља, руковођен ваздашњим жељама слоге и љубави код једнородног братског народа, који живи у областима краљевина Црне Горе и Србије, „а која се слога, нарочито под данашњим приликама ничим помутити не сме”, да прелази преко свега што може нарушити слогу и спокојство у општем деловању, и у две тачке даје одговор Вешовићу. Под тачком један, негира да је он издао наређење команди у Ђаковици за купљење некаквих потписа... којима би се најављивала њихова жеља да потпадну под ову или ону власт, владу... јер он не налази да је то потребно, а друго, да ли ће једна или друга област припасти једној или другој страни не припада у надлежност команди ни оперативној војсци, већ је то у надлежности влада дотичних страна. Он негира да је његов командант подручне му јединице то радио, и каже да оно што Вешовић наводи није тачно.²⁶

²⁵ АС, П-2. К-20, д 15/21, 6-2.

²⁶ АС, П, 2. К-20д-15/2, Т-6-L-4.

Међутим, већ од децембра 1912. двовлашће у Ђаковици, па везано са тим ни односи Црне Горе и Србије у Метохији нису били толико актуелни као у почетку, мада су повремено избијали ситни спорови. Обе стране су настојале да у овој области обезбеде свој престиж.

IV

Разграничење Србије и Црне Горе након балканских ратова 1912-1913. уско је повезано са ставовима велесила. Црна Гора је већ у Првом балканском рату у првим месецима рата посјела и ослободила све територије које ће јој припасти Лондонским миром. Њено даље ратовање око Скадра био је у неку руку промашај, али то овде није предмет.

Већ од новембра 1912. почиње битка на међународној сцени око добијања већ ослобођених територија. Велесиле су том приликом одређивале своје позиције према својим интересима – политичким, економским и стратегијским. Аустро-Угарска је своје ставове усаглашавала са Немачком и Италијом. Она је била свесна да ће се територијалне измене на Балкану вршити на њену штету. Овај тројни савез имао је за циљ да ослаби позиције Русије на Балкану, онемогући излазак Србије на албанску обалу, и формира „велику Албанију” (аутономну државу под међународном заштитом) као главну препреку територијалном ширењу Црне Горе и Србије, као нову етапу у надирању Монархије ка Истоку. С обзиром на територијалне претензије Србије и Црне Горе, сами актери стварања Албаније, сумњајући у остварљивост њених граница, сматрали су да ће план албанских граница изазвати мимоилажење међу савезницима. То је био предмет уцена и ценкања с Русијом, Француском и Енглеском за извлачење из балканске кризе што већих концесија за Аустро-Угарску и Немачку.²⁷

Русија је предузела иницијативу за мир и неутралност сила у деоби нових територија међу балканским земљама. Овим је Русија хтела да елиминше аустроугарско мешање у спорове међу балканским савезницима. Француска, као пријатељ балканских савезника, подржавала је Црну Гору у њеним територијалним захтевима.

Избијање српске војске на албанску јадранску обалу у новембру 1912. изазвало је реакцију Аустро-Угарске која је дала ултиматум Србији да повуче трупе. Да би избегла ратни сукоб с Аустро-Угарском, Србија је морала повући своје трупе. За Аустро-Угарску је главну опасност представљала Србија. Према Црној Гори опрезно поступа, јер се нада постизању нагодбе са њом, на коју ће Црну Гору натерати под разним притисцима, које је вршила током опсаде Скадра. Одбијен је француско-руски предлог о „незаинтересованости” односно неутралности сила у балканском конфликту. Од-

²⁷ Др Б. Бабић, н. дј., 39-40.

бијен је и предлог Русије и Француске за сазивање конференције сила о Балкану. Међутим, увиђајући да победе балканских савезника и њихово територијално ширење представља, односно угрожава силе Тројног савеза у источној политици, оне су тражиле да се прихвати ранији предлог Едварда Греја, да се балкански проблем пренесе на Конференцију амбасадора великих сила у Лондону 1912-1913. г., која ће најкомпетентије пратити питања која су се јавила појавом Албаније као новог политичког субјекта у јесен 1912.²⁸ Све ће ово одређивати односе и политичке трзавице око граничних питања Србије и Црне Горе све до краја 1913. године.

На конференцији амбасадора у децембру 1912, договорено је да се решавање балканске кризе одвија на релацији дипломатских конференција Аустро-Угарске и Русије, а не само на конференцији амбасадора. Конференција се тад сагласила да се створи аутономна Албанија, а питање њених граница је остављено за касније, јер су се на овом питању преламали интереси велесила и вршила се њихова поларизација. По питању нових граница узалудно су се исцрпљивали дипломатски, политички и војни напори Црне Горе и Србије.

Конференцији у Лондону поднесена су четири гранична пројекта, па су својим меморандумима, због различитих ставова о међусобним границама, обе државе тражиле за себе Пећ и Ђаковицу. Тражи се да северна граница Албаније иде реком Матом, а источна вододелницама Дрима и Охридским језером. Црногорски пројекат граница полазио је од обезбеђења животних интереса Краљевине, њеног економског и политичког развоја. Осим Пећи и Ђаковице, Црна Гора је тражила Скадарски басен, наводећи као разлог то да је река Дрим и раније фунгирала као граница северне Албаније. Црногорски пројекат се ослањао на историјске традиције Зетске и Српске државе, и Скадра као престонице. Указано је и на албанизацију православног становништва, на географско-економску целину, и улогу Скадра у склопу басена Скадарског језера, као и значај преправљања границе као фактора политичке стабилизације на Балкану.²⁹

Албански предлог пројекта, који је поднео Исмаил Беј, председник привремене албанске владе, тражио је све области насељене албанским живљем, укључујући Косовску Митровицу, Битољ и Скопље. Овај пројекат је полазио са позиција стварања Велике Албаније, присаједињењем туђих територија насељених Србима, Македонцима и Црногорцима. Направљен је Руско-француски пројекат којим се северноалбанске границе померају до Дрима. То је у ствари био пројекат ценкања и погађања. Тако ће се под

²⁸ Богумил Храбак, *Британска дипломатија о тазграничењу Северне Албаније*, ИЗ, бр. 4, Титоград, 1986, 11.

²⁹ Б. Бабић, н. дј., 42-43.

притиском велесила и одвијати разговори о разграничењу балканских држава после балканских ратова.

Међутим, још на почетку преговора, Аустро-Угарска је успела да спречи излазак Србије на Јадранско море, и да обезбеди стварање аутономне Албаније. Током децембра 1912. и јануара 1913. расправљано је на конференцији о границама Албаније. Иначе је конференција одложена да би се нашао компромис између Аустро-Угарске и Русије.

Црногорска дипломатија у јануару 1913. поднела је Едварду Греју сепаратни меморандум којим Црна Гора тражи део Санцака, Скадар, Ђаковицу и Високе Дечане, приложивши карту са назначеним границама. Овим је Црна Гора тачно назначила одређене територије, и тражила разграничење са Србијом. На другој страни је Аустро-Угарска настојала свим средствима притиска да Скадар са околином, Ђаковица, Љума и Дебар остану Албанији.³⁰

Зато су велесиле настојале да приближе гледишта и тражиле су компромисе о тим границама, а тиме и сагласност о територијама које ће припасти Црној Гори и Србији. Аустро-Угарска није допуштала да Скадар и Ђаковица припадну Црној Гори, већ Албанији. Око тога се дуго водила дипломатска борба. Аустро-Угарска се плашила пада Скадра, па јој се журило да велесиле донесу одлуку о границама. Аустро-Угарска је дала сагласност за привремену суспензију Ђаковичког питања, уз званично обавештење балканских држава о сагласности великих сила и погледу албанске границе, и позив да стране трупе напусте Албанију. Русија је била упорна да се Ђаковица препусти Србији. Ако се то не постигне, она није ни за компромис којим се Скадар оставља Албанији. Србија је изјавила да се неће повући из Ђаковице. Оценивши да је погодна ситуација за споразумевање о Скадру, она је 21. марта 1913. дала сагласност да се Ђаковица уступи Србији или Црној Гори. Тако је питање Ђаковице доминирало и било регулатор односа великих сила, па и кључ за њихово споразумевање све до 21. марта 1913. Тиме су велесиле дале дефинитивно решење за Србију и Црну Гору.³¹

Мора се признати да је овде Русија одиграла главну улогу око Ђаковице, јер је полазила од историјских традиција Метохије као старе српске земље, са којом Ђаковица чини географску и економску целину. Ову територију – Пећ, Дечане и Ђаковицу – заузеле су црногорске и српске јединице. Ђаковица је фигурирала као *CONDITIO SINE QUA NON* (услов без кога се не може) за обе супарничке силе у склопу споразумевања велесила о границама нове Албаније према Црној Гори и Србији.

Одлучујућу улогу у коначном решењу ђаковичког питања, имала је бојазан Европе од рата, сложеност Скадарске кризе (која се настављала стал-

³⁰ Исто.

³¹ Исто 47; Б. Храбак, н. дј., 57-63.

ном опсадом од црногорске војске), а поготову бојазан Аустро-Угарске да пад Скадра не прејудуцира његову доделу Црној Гори.³²

Тиме је у начелу постигнута сагласност о границама Црне Горе и Србије према Албанији. Међутим Црна Гора ово није уважавала. Узалудно је наставила рат до пада Скадра, надајући се територијалним и финансијским компензацијама. Но, све је то изгубљено, а највећа цена биле су жртве црногорске војске.

V

Од оног двовлашћа у Ђаковици од децембра 1912. избијали су повремене спорови између Србије и Црне Горе у делу Метохије. Обе стране су настојале да обезбеде престиж. Схватиле су да им односи морају бити толерантни. Међудржавни споразум за разграничење Србије и Црне Горе одлучиће коме ће припасти спорне територије, без обзира на то ко је у њима организовао власт, а и која их је страна ослободила – запосела.

Како смо раније назначили, први сепаратни корак код великих сила учинио је краљ Никола крајем новембра 1912, тражећи од Лондона за Црну Гору Пљеваљску и Ђаковичку нахију. Следећи корак учинила је Србија. Позвала је прваке Пећи, Ђаковице, Призрена и Дебра да амбасадорима сила у Лондону изјаве да желе остати у саставу Србије, а не да се припоје Албанији. Децембра 1912. такве изјаве су послате из Призрена и Ђаковице, а требало ја да се учини и из „Пећи преко Црне Горе”.³³

У то време је краљ Никола представницима великих сила на Цетињу предао копију молбе Пећанаца да ови остану у саставу Црне Горе. Пашић је на то реаговао, и тражио да се испита аутентичност таквих молби, јер су постојали и неки извештаји о жељи Пећанаца да уђу у састав Србије. Проверено је да је у Пећкој нахији било двојаких жеља и определења, за Србију и за Црну Гору, „чак и изјава неких Пећанаца Србији да ће се иселити ако припадну Црној Гори, уз истовремену изјаву Црногорцима да су срећни што су потпали под Црну Гору”.³⁴ Дате су изјаве да становници села Истока и других на обали Дрима жале што нису под Црном Гором.

Раније смо већ рекли како је на међународном скупу у Лондону решавао питање граница Албаније и суседних држава. Тад долази до обликовања ставова Србије и Црне Горе о њиховим међусобним претензијама на новоослобођене области.

Међутим, поред свега тога, за обе државе значајно је да Пећ, Ђаковица и Призрен не остану у Албанији, јер се ове територије увлаче као клин у

³² Б. Храбак, н. дј., 57; Б. Бабић, н. дј., 51.

³³ АВИИБ, К-13/1, 2148, штаб В. К. III армији; АВИИБ, К-48, Ф, 1/1, 1164.

³⁴ Б. Бабић, н. дј., 111.

новоослобођене крајеве Црне Горе и Србије. Најбољи је пример третирања Ђаковице до дефинитивног решења марта 1913. Србија је о Албанији поднела меморандум, а уз то и ноту великим силама у Лондону. Црној Гори је понуђено да то заједнички учине, али је она то одбила. Црногорски делегат је изјавио да ће промеморију сами поднети. Он је 5. јануара 1913. поднео Едварду Греју посебну промеморију којом тражи, осим Скадра, Пећ, Дечане и Ђаковицу. Захтев је образложен историјским, политичким и економским мотивима. Тиме је краљ Никола био стављен у неугодну ситуацију, због покушаја гажења споразума са Србијом. Правдао се „забуном” и изрази да ће бити веран међусобном уговору, када дође време за разграничење Србије и Црне Горе. Треба напоменути да црногорска влада није знала за промеморију. Како наводи др Бранко Бабић, „докуменат је био дело краља Николе, Књегиње Ксеније и црногорског делегата у Лондону, Л. Мијушковића”.³⁵

Велико интересовање међународне заједнице изазвала је црногорска промеморија. О томе су писали многи листови у европским метрополама са разним коментарима. Српски делегат С. Новаковић предузео је дипломатску акцију код амбасадора великих сила у Лондону, да се велесиле не мешају у питање српско-црногорских односа, као и да ће се Србија и Црна Гора пријатељски споразумети око граница. Велесиле су обећале да се неће мешати у деобу нових крајева међу балканским савезницима.³⁶

Од јануара до марта 1913. на међународном плану вођена је борба за решавање спорних територија које треба да припадну савезницима Црне Горе и Србије у односу на новостворену Албанију. После евакуације Скадра у мају 1913. оне су се испомагале у припремама за Лондонску конференцију, по питању граница према Албанији, јер је то било у обостраном интересу, мада је питање оквирних граница Албаније са Црном Гором и Србијом било решено већ у марту 1913. год. Од Лондонског мира па надаље, могло се покренути само међусобно разграничење Црне Горе и Србије, што је чињено све до краја октобра 1913, када је закључен споразум о граници између ове две државе, о чему ће бити конкретније у наредном поглављу.

VI

Србија, рачунајући на своја преимућства, наметнула је свој став да се разграничење обави после завршетка рата. Преговори Србије и Црне Горе о разграничењу почели су маја 1913. То је била иницијатива краља Петра I Карађорђевића, који је преко председника владе, Николе Пашића, иницирао неке предлоге. Краљ Никола је пристао да први поднесе предлог и обе лежи границе на карти. Међутим, избијањем српско-бугарског рата преки-

³⁵ Исто, 112.

³⁶ Исто, 113.

нут је овај рад. Већ смо на почетку рекли да је договор Црне Горе и Србије на почетку рата био да свака страна задржи оно што у току операција заузме. О томе је 15. маја 1913. на Српској скупштини Никола Пашић рекао: „Подела територија наговештена је самим ратним успесима једне и друге војске”,³⁷ а за Пљевља и Ђаковицу, где су обе војске ушле заједно, решиће се споразумно. Краљ Никола је рачунао на добијање већих територија поред Пећи, Дечана и Ђаковице, а желео је и Призрен. Црногорски владајући кругови сматрали су да је то апсурд.

На мировној конференцији у Букурешту 6. августа 1913. на којој су балканске државе први пут саме учествовале, без присуства и туторства великих сила, други делегат Матановић прочитао је изјаву црногорске делегације (Први црногорски делегат био је Јанко Вукотић). Из ње јасно произлази сазнање да Црна Гора тражи „посредно територијално увећање које можемо добити само од дела области које ће припасти Краљевини Србији, и ми молимо овај високи скуп да то озбиљно узме у обзир”.³⁸ Такође је договорено да Србија и Црна Гора саме решавају своје територијалне проблеме, а ако се не споразумеју, да им арбитра буду бугарски и грчки краљ. Међутим, како је са Бугарима дошло до II балканског рата, то је Вукотић предложио да буде румунски краљ.

Јанко Вукотић опширно пише како је он по повратку из Букурешта водио разговоре у Београду са Николом Пашићем, и другим српским званичницима по налогу краља Николе. Он је као максимум тражио најпре Призрен, а затим половину ове вароши, као и Пљевља, да би Црна Гора добила минимум: Пљевља, Ђаковицу са границом на пола пута према Призрену, и читаву Метохију. О томе је Вукотић водио дуге разговоре са Пашићем. На то Србија није пристајала. Српском представнику на Цетињу саопштено је у име владе да „извештаји Вукотића не дају надања да ће гранично питање свршити се на братски начин”, оптужујући Србију на неправичност према Црној Гори. Србија је одуговлачила ове разговоре. Вукотић је јавио својој влади и краљу Николи да би за Црну Гору било прихватљиво да добије Пљеваљску област без Пријепоља, Рожаје, Пећку нахију и Ђаковичку нахију без области Дрима. Вукотић је 20. августа 1913. поднео званични предлог граничне линије. Српска влада није прихватила овакав предлог. После посредовања руског отправника послова у Београду, српска влада је попустила и саопштила максималне „уступке”.³⁹

После неколико преговора и ценкања, Србија је пристала да Црној Гори предложи да јој припадну: Пљевља, Пећ, Ђаковица и долина реке Исток.

³⁷ Дипломатски архив Савезног секретаријата иностраних послова (у даљем тексту ДАССИП), ПО-1913, Ф-ХИХ/II-3844.

³⁸ Балкански уговорни односи 1878-1996, Том I, Београд 1998, 369.

³⁹ Б. Бабић, н. дј., 116; Јанко Вукотић, н. дј., 176.

По њиховом предлогу од 22. августа, граница би ишла реком Ереник, Дримом, до утока реке Исток, па на север поред села Осојане, Лукавац, Бело Поље, па даље ка Мокрој планини. Овај српски предлог Вукотићу је саопштен, а он је одговорио да остаје при свом предлогу. Ако дође до нагодбе, пристаће на исправку линије у Рожајском крају, уступајући Рибарић Србији, а Тутин да остане Црној Гори. Србија је овим показала попустљивост, па је предстојао позитиван одговор црногорске владе или арбитража. Краљ Никола је оклевао са одговором. То су у Србији сматрали политичким маневром, ради сузбијања „унионистичког покрета” у земљи.⁴⁰ Српски посланик на Цетињу сматрао је да су Црногорци задовољни српским предлогом.

Прекид и одуговлачење преговора око граница између Србије и Црне Горе помно је пратила страна и домаћа штампа. Црногорске новине осуђивале су непријатељску штампу због лажних гласина о неспоразуму. Неспоразума је било о разграничењу. Иза тога стајале су комбинације краља Николе да званичну Србију окриви за неспоразуме, да извлачи политичке концесије у борби против присталица уније са Србијом. Одуговлачење преговора више је штетило Црној Гори него Србији. Стваране су потешкоће о питању уређења новоослобођених крајева. Требало је наименовати сталне управне органе и посаде. Све се то, због неодређених граница, није могло организовати ни спровести.

Спорна територија, по мишљењу црногорске владе, сведена је на предео учешћа Истока у Дрим па до Мокре – са западне стране, и са источне – предео реке Клине. На југу је граница утврђена Дримом до албанске границе јужно од Ђаковице, а на северу вододелницом између Пљеваља и Лима. Спор се највише испољавао од стране Србије, што је Пашић Вукотићу још од првог разговора рекао да граница иде Белим Дримом, а он му је одговорио: „Дрим тече на неких 6-8km од Пећи, а ваљда сте решили да нама оставите Метохију”⁴¹, јер Црна Гора није желела ићи на арбитражу.

Краљ Никола је почетком октобра 1913. ургирао за настављање преговора. Пашић је на то пристао. Црногорска влада је за преговоре у Београду овластила М. Мијушковића. Краљ Никола је њему рекао да се воде коректни разговори, у циљу што бржег завршетка њиховог. Тако је у завршној фази разговора сведено на предео око реке Клине и Мируше. Договорено је да се спорна територија подели, да граница иде реком Ракош. Тако је споразум о разграничењу Црне Горе и Србије потписан у Београду 30. октобра 1913. У име Краљевине Србије, краља Петра Карађорђевића, потписао је Милан Божановић, министар војни, а у име Краљевине Црне Горе Мирко Мијушковић, министар просвете Црне Горе.

⁴⁰ Б. Бабић, н. дј., 117.

⁴¹ Ј. Вукотић, н. дј., 175.

Овде нећемо приказати границу црногорско-српску кроз Санцак, већ само кроз Метохију, која је назначена у члану 1. овог споразума. Од ушћа потока Јабланице у Ибар, граница се пење овим потоком на Мокру планину, избијајући на вис Исток, одакле гребеном Мокре планине на вис Мокра (кота 1500) и даље гребеном закључно са безименим висом, од кога се одваја коса Черептуљ. Од безименог вуса границе се спушта потоком источно од косе Черептуљ у реку Ракош и даље иде овом реком до њеног утока у реку Клину. Одавде граница иде реком Клином до њеног утока у реку Бели Дрим. Затим граница иде Белим Дримом до српско-црногорско-албанске тромеђе. Ова погранична линија утврђена је према карти 1:200.000 аустријског генералштаба, приложеној овом споразуму, а потписаној од опуномоћеника обеју страна.

Чланом другим овог споразума, предвиђено је да по два представника обеју страна уговорница у року од 15 дана по потпису овог споразума повуку на терену граничну трасу саобразно споразуму. У случају да дође до несклада карте и граничног терена, уговорнице се обавезују да се обрате руској влади, чија ће арбитража бити коначна. Трећим чланом предвиђено је да се повлачење војске и грађанских власти са уступљене територије изврши у року од 15 дана по ратификацији уговора. Члан четврти: ратификација споразума и измене ове ратификације у Београду извршиће се најдаље у року од 10 дана од потписивања овог споразума, или раније уколико то буде могуће. Споразум су потписали за Црну Гору министар просвете и црквених послова М. Мијушковић, а од Србије министар војни, почасни ађутант Њ. В. Краља генерал Милан Божановић.⁴²

Након тога, 12. новембра 1913, споразум је ратификован у Београду од стране Николе Пашића и овлашћеног пуномоћеника Црне Горе Лазара Мијушковића, црногорског посланика у Београду.⁴³

Тада је цетињски „Вијесник” писао да је Мијушковић изјавио београдском дописнику „Србобрана”, из Загреба, да се водило рачуна приликом доношења споразума да се села не одвајају од „досадашњих тржишта”, да та граница може само нешто значити у односу на иностранство и у међународном погледу, али за Србију и Црну Гору она значи само везу вековима чекану „и гаранцију за свијетлу заједничку будућност”. А београдска „Самоуправа” пише да је споразум пресекао „мах за злоковерне, туђинске интриге”, и разбио наду у неслогу Србије и Црне Горе.

Београдски „Пијамонт” не улази у узроке и кривицу одуговлачења разграничења, иако указује да даље треба радити споразумно, а не водити борбу „за превласт и династичка прегањања”. Залаже се не за аутократско је-

⁴² Балкански уговорни односи... Документ 153, споразум о српско-црногорској граници закључен између Краљевине Србије и Краљевине Црне Горе 30. X. 1913.

⁴³ ДА-ССИП, ПО 1913. ФХИИ/16553.

динство, већ за то да обе државе и владе раде договорно и да врше припреме за унију. Завршава да нема стварних граница између Србије и Црне Горе, а да „руку која хоће да повуче неку јачу границу, границу која би хтела да раздвоји Србију и Црну Гору у две засебне земље треба одсећи”.⁴⁴

И други листови су коментарисали да по разграничењу остају државно-правне границе између Србије и Црне Горе, са граничним органима, царинарницама, граничарима, мада је народ сматрао да ће се одржавати најтешња сарадња на економском, политичком и културном пољу између ове две државе. Штампана такође указује на тешкоће које ће имати Црна Гора око организовања власти на новим територијама где је већинско становништво муслиманско-албанско, што ће захтевати много времена и труда да се оно укључи у црногорски друштвени поредак, наглашавајући да је споразум пресекао злурадо писање и измишљање о неслози у вези с разграничењем између Црне Горе и Србије.

Српско становништво у новоослобођеним крајевима ово разграничење није много осећало. Они су се ослободили Турака. Сада им је свеједно хоће ли имати једну или две српске државе. То је и разумљиво када се има у виду да је после Балканских ратова у народу узимало све више маха расположење за зближавање и уједињење са Србијом. Приликом разграничења између Србије и Црне Горе 1913. и 1914. црногорски сељаци су отворено приговарали: „Шта ће сада ти киљани (међаши) између нас и Срба? Зар није било доста 500 година што нас је Турчин раздвајао”. Такве тежње и мисли „црногорских сељака – како наводи др Новица Ракочевић – снажно је потпомагала црногорска интелигенција”.⁴⁵

Разграничење Црне Горе и Србије почело је директно на терену, стварањем међа 29. новембра 1913. формирањем мешовите комисије у коју су са црногорске стране ушли ђенерал Митар Мартиновић и командир Петар Ломпар, а са српске потпуковник Велибор Требињац и мајор Војислав Ковачевић. Услед временских непогода, разграничење је обустављено 15. децембра 1913, с тим да се продужи у марту 1914. и то у Метохији, почевши од Мокре планине. Међутим, и када је почео рад комисије почетком фебруара 1914, опет је дошло до разлике у гледањима око граничног појаса долином реке КLINE. Рад комисије је био прекинут да би се изгладили неспоразуми, и поново је настављен тек 21. маја 1914. године.⁴⁶

Ипак је у Првом балканском рату 1912. Црна Гора успела да углавном оствари највећи део својих ратних циљева увећањем територије на 14.443 квадратна километра, а површина добијене територије износила је 5.000

⁴⁴ Б. Бабић, н. дј., 121; Вјесник, 1913; Н. Ракочевић, н. дј., 43.

⁴⁵ Н. Ракочевић, н. дј., 43.

⁴⁶ Миомир Дашић, Преглед територијалног ширења црногорске државе, ИЗ-1. Титоград 1987; Академик Миомир Дашић, Огледи из историје Црне Горе, 318.

квadratних километара. Са овом новом територијом, становништво је готово удвостручено: у Санцаку (Пљеваљски и Бјелопољски срез), Беранској области (Беране и Рожаје), Плавогусињска котлина (Плав и Гусиње) и Метохија (Пећ, Исток, Дечани и Ђаковица).

Ови неспоразуми који су око граница и разграничења избијали између Црне Горе и Србије узроковани су последицама борбе владајућих кругова за престиж династија и династичких интереса. Овим разграничењем Црна Гора је добила добар део стратегијско-економски значајних територија, али и већу одговорност за уређење крајева којима је увећала своју територију. У ствари, може се закључити да су Црна Гора и Србија, као две независне суседне државе, повлачиле међусобну државну границу. Упоредо са тим, обе државе су радиле да се између Црне Горе и Србије једним писаним уговором регулишу међусобни односи у питањима: војним, дипломатским, трговинским и уопште економским. Краљ Никола је то одуговлачио, а онда је дошла 1914. и са њом Први светски рат.

Догађаји везани уочи и за време Првог светског рата умногом ће изменити црногорско-српске односе, њиховим заједничким учешћем у овом рату, као и касније уједињењем и стварањем краљевине СХС 1. децембра 1918. године.

Dr Milutin FOLIĆ

KING NIKOLA AND KING PETAR KARADORĐEVIĆ THE FIRST TOWARD
THE LIBERATION OF METOHİJA AND THE STATE SEPARATION BETWEEN
MONTENEGRO AND SERBIA

Summary

The attitude of King Nikola and King Petar Karadorđević I toward the liberation of Metohija in The First Balkan War and the separation between Montenegro and Serbia after the war, was caused by the earlier relations between these two dynasties. In the year 1903 the Karadorđević Dynasty ascends the Serbian throne, which will affect the future relations. The Balkan Country Alliance: Montenegro, Serbia, Bulgaria and Greece was formed in the summer of 1912 with the aim of liberating the areas still occupied by The Otoman Empire. The war began in October 1912, and ended in 1913. Jointly the Montenegro – Serbian army liberated Metohija by the 4th of November. After the liberation of Đakovca a misunderstanding arises between these two armies. The town was consentingly divided in two parts: the Serbian part and the Montenegro part. Since the 12th of November, the battle starts on the international scene. The powerful countries didn't honour the given promise about the neutrality in the Balkan konflikt. The Conference of ambassadors in London in 1912 brings the decision to form a new state – Albania. The Austro-Hungarian Monarchy speaks in favour of keeping more territories for Albania. They disputed long about Skadar and Đakovica. On the

Peace Conference in Bukurest in 1913 the agreement was made that Serbia and Montenegro divide between themselves the territories they conquered during the war. During 1913, there were negotiations between Serbia and Montenegro about the territory division. After some conflicts, Serbia and Montenegro did form an agreement that was signed in Beograd on October the 30th, 1913. due to this agreement, Montenegro was expanded with additional 5000 km² so that its territory was enlarged to 14443km², thus almost doubling the population. In Metohija, Montenegro gained: Peć, Đakovica, Dečani, and Istok, and Sandzak and Polimlje: Pljevlja, Bijelo Polje, Berane, Rožaje, Plav and Gusinje. After the separation in these places the new command was formed. Which included them in the political, economic and cultural life of Montenegro.